

*Bea Van Robaeys, Siene Van Hoorick
en Vicky Lyssens-Danneboom*

Van **ZOEKENDE**
STUDENT *naar*
GEDREVEN
PROFESSIONAL

*Community
Service Learning:
een ervaringsgerichte
onderwijsvorm*

MET TIPS
en PRAKTIJK-
VOORBEELDEN

**Lannoo
Campus**

INHOUD

INLEIDING	7
DEEL 1 – OPLEIDEN IN DE 21STE EEUW	11
1. PROFESSIONALS WORDEN ÉN OPLEIDEN IN EEN COMPLEXE WERELD	13
Hoe gaat ons hoger onderwijs om met verandering?	13
Bouwstenen voor werken aan verandering	15
Veelvoudig verbinden	16
2. HOLISTISCH, TRANSFORMATIONEEL LEREN EN DE PEDAGOGIEK VAN COMMUNITY SERVICE LEARNING	19
Wat is Community Service Learning?	19
Welke uitkomsten zijn mogelijk?	21
Kenmerken van Community Service Learning	21
<i>Maatschappelijk engagement</i>	21
<i>Een lerend netwerk van actoren</i>	22
<i>Holistisch en transformatief leren</i>	23
DEEL 2 – COMMUNITY SERVICE LEARNING IN DE PRAKTIJK	29
3. BUDDY@SCHOOL. EEN COMMUNITY SERVICE LEARNING-PRAKTIJK	31
Scheppen van (meer) gelijke kansen voor anderstalige nieuwkomers in Vlaanderen	33
De ontwikkeling van Buddy@School	38
<i>De opstart en groei van Buddy@School</i>	38
<i>De omslag naar Community Service Learning</i>	40
<i>Actoren</i>	42
<i>Doelstellingen</i>	43
4. LEERPROCESSEN DIE TOT VERANDERING LEIDEN	45
Naderen & vooraannames corrigeren	47
Omgaan met dissonantie & vertrouwen opbouwen	49

Invoelen & verbinden	51
Krachtgericht kijken & communiceren	53
Vorm zoeken & spelen	55

5. UITKOMSTEN VAN LEREN:

DE TRANSFORMATIE VAN STUDENTEN IN BEELD

Complexiteit en diversiteit ontrafelen	58
De fricties rond meertaligheid in Vlaanderen herkennen	59
De impact van sociale uitsluiting en armoede begrijpen	60
Professioneel handelen in complexiteit	61
<i>Omgaan met onzekerheid en ambiguïteit</i>	62
<i>Divers-sensitief handelen en communiceren</i>	63
Persoonlijke en professionele identiteitsontwikkeling	65
Sociaal-maatschappelijke en morele ontwikkeling	68

DEEL 3 – ZELF BEGINNEN MET COMMUNITY SERVICE LEARNING

71

6. COMMUNITY SERVICE LEARNING VORMGEVEN EN BEGELEIDEN

De kunst van assembleren	77
Leerdoelstellingen formuleren en een leercyclus ontwerpen	79
Leerprocessen vormgeven en ondersteunen	80

7. MEER DAN EEN DOCENT.

BEMIDDELAAR IN DE MAATSCHAPPELIJKE LEERRUIMTE

87

8. UITKOMSTEN VOOR NIEUWKOMERSLEERLINGEN EN GEZIN

95

9. DE TOEKOMST VAN COMMUNITY SERVICE LEARNING IN HET HOGER ONDERWIJS

Randvoorwaarden	104
Toekomstdromen	106

DANKWOORD

111

DRAAIBOEK BUDDY@SCHOOL

113

EINDNOTEN

124

INLEIDING

‘Echt leren raakt de kern van wat het betekent om mens te zijn. Door te leren creëren we onszelf opnieuw. Door te leren ontwikkelen we ons vermogen om iets te doen waar we nog niet toe in staat waren. Door te leren nemen we de wereld opnieuw waar, evenals onze relatie tot de wereld.’ (Peter Senge, 2006)

De wereld en wijzelf veranderen razendsnel. Die evolutie brengt tal van vraagtekens en onzekerheden met zich mee. Hoe maak je studenten vertrouwd met voortdurende verandering? Wij denken dat vooral de omgang met complexiteit centraler moet staan in de opleiding van studenten tot professionals. Verbindingen leren leggen is daarbij de sleutel: verbindingen tussen de eigen persoonlijke en professionele identiteit, tussen de onderwijsinstelling en de samenleving, tussen manieren van weten, voelen en handelen in de wereld.

Alle elementen die we nodig hebben om dit te leren, zijn beschikbaar: de context van de samenleving, de urgentie om studenten anders op te leiden, voortschrijdende inzichten over hoe we met en in complexiteit kunnen handelen. In dit boek onderzoeken we Community Service Learning, een ervaringsgerichte werkvorm waarmee we studenten kunnen leren omgaan met complexiteit. Tegelijk pleiten we in dit boek voor een meer maatschappelijk geëngageerd en holistisch leren in het hoger onderwijs. Voor het creëren van leerruimtes waarin studenten zichzelf en de samenleving diepgaand leren kennen. Het is een verhaal over ‘een leren’ buiten de muren van de onderwijsinstelling, in de samenleving en in verbinding met het toekomstige doelpubliek.

Er is heel wat theorie en literatuur over Community Service Learning voorhanden. Wat we in Vlaanderen echter onvoldoende vinden, zijn verhalen die dit leren in complexiteit in beeld brengen en de impact van Community Service Learning beschrijven. Waaruit bestaat dit leren precies? Wat maakt dat het studenten echt verandert? Hoe ervaren studenten

deze leerprocessen? Wat zijn de uitkomsten en veranderingen bij studenten en in de samenleving? En hoe geef je als docent vorm aan deze leerprocessen?

In dit boek brengen we een verhaal dat die complexiteit en de impact van Community Service Learning in de verf zet. Het is het verhaal van Buddy@School, een Community Service Learning-module die de voorbije jaren via actie-onderzoek aan de Karel de Grote Hogeschool tot stand kwam. Buddy@School koppelt studenten sociaal werk, orthopedagogie en lerarenopleiding als tijdelijke buddy aan (gewezen) anderstalige nieuwkomerskinderen in het vierde, vijfde en zesde leerjaar van de basisschool. Door bij te dragen aan positieve keuze- en oriënteringsprocessen van anderstalige nieuwkomerskinderen bij de overgang van het basisonderwijs naar de middelbare school, wil Buddy@School meer gelijke onderwijskansen realiseren. Daarnaast vergroten en versterken de betrokken studenten hun professionele competenties en leren ze handelen in en met complexiteit, doordat ze zich onderdompelen in de leefwereld van hun toekomstige doelgroepen.

Doorheen het boek zul je als lezer/docent de mogelijkheden van Community Service Learning zien en voelen. Het verhaal heeft namelijk wel een theoretische inleiding en onderbouwing, maar biedt ook praktische wijsheden, ervaringsverhalen en tips voor docenten. Concrete bouwstenen, die we doorheen het boek hebben verspreid.

In totaal omvat dit boek drie delen.

In het eerste deel schetsen we de uitdagingen voor het opleiden van onderwijs- en sociaal-agogische professionals van de 21ste eeuw. We lichten toe waarom een perspectief op complexiteit zo belangrijk is en koppelen daar een onderwijsvisie aan. Welke leerprocessen helpen studenten om de nodige kennis, vaardigheden en houdingen te ontwikkelen in een snel veranderende professionele context? Waarom is aandacht voor persoonsontwikkeling belangrijk en wat is de rol van transformatief leren daarin? Ook beschrijven we de kenmerken en principes van Community Service Learning als een pedagogische onderwijsvorm.

Het tweede deel van het boek leidt Buddy@School in. Hoe ontstond dit initiatief, en welke maatschappelijke uitdaging gaat het aan? We beschrijven de doelstellingen, betrokken actoren en de concrete vorm van de

Community Service Learning-module. Vervolgens duiken we in de ervaringen van de studenten. Hoe heeft het leerproces zich ontwikkeld en met welke uitdagingen krijgen studenten praktisch, emotioneel en conceptueel te maken? We belichten hoe studenten reageren op complexiteit en er gaandeweg grip op leren krijgen, om dan in een volgend hoofdstuk de uitkomsten van het leren bij de studenten in kaart te brengen.

In het derde deel van het boek buigen we ons over de vraag hoe een Community Service Learning-module op te zetten en te organiseren. We staan uitgebreid stil bij de rol van de docent en diens noodzakelijke competenties, en onderzoeken aan welke institutionele randvoorwaarden voldaan moet worden om docenten met vormen van Community Service Learning te laten werken.

Ten slotte onderzoeken we de uitkomsten van deze werkvorm voor de maatschappelijke actoren. Tegelijk blikken we terug én pleiten we voor meer experimenten met Community Service Learning in het hoger onderwijs. Want wij hebben een droom. Een droom over onderwijs dat complexiteit heeft leren omarmen, dat zich sterk verbindt met de samenleving, en dat studenten ondersteunt om uit te groeien tot bekwame en gedreven professionals.

DEEL 1

OPLEIDEN IN DE 21STE EEUW

1. PROFESSIONALS WORDEN ÉN OPLEIDEN IN EEN COMPLEXE WERELD

1 september 2022. Lotte is 22 jaar en afgestudeerd als leerkracht lager onderwijs. Vol verwachting begint ze haar eerste dag als leerkracht aan een Antwerpse lagere school. Ze heeft bewust gekozen voor een school in een stad. De directeur vertelt haar dat het vijfde en zesde leerjaar in totaal zeventien nieuwkomersleerlingen telt. Als leerkracht in het zesde leerjaar zal Lotte twaalf van deze nieuwkomersleerlingen begeleiden bij de overgang naar het secundair onderwijs. Tegelijkertijd staat ze voor de uitdaging om deze leerlingen mee te nemen in de complexe leerstof, goed wetende dat de kinderen de Nederlandse taal nog niet grondig beheersen. De leerlingen komen uit thuiscontexten waar ouders meestal nog een gloednieuw bestaan in ons land moeten beginnen uitbouwen. Vele nieuwkomerskinderen dragen dan ook een rugzak met stevig wat moeilijke levenservaringen met zich mee. 'We zoeken hier op school nog volop uit,' zegt de directeur, 'wat goed onderwijs in deze context kan zijn.' Is Lotte voorbereid op de uitdagingen die op haar afkomen?

Hoe gaat ons hoger onderwijs om met verandering?

Meer en meer lijken we als individuen en organisaties in een VUCA-wereld te leven. VUCA is een acroniem voor vier Engelse woorden: Volatile (snel veranderend), Uncertain (onzeker), Complex en Ambiguous (vaag/dubbelzinnig). Onze wereld verandert snel en kenmerkt zich door een

hoge mate van onzekerheid en complexiteit. Sommige auteurs^{1,2} spreken van tijden van radicale transitie die grote risico's én mogelijkheden met zich meebrengen. Een 'vloeibare moderniteit',³ waarbij relaties, identiteiten en economische modellen voortdurend in beweging zijn.

Over één ding zijn al deze auteurs het eens: omgaan met deze veranderingen lukt niet met modellen uit het verleden. Om de uitdagingen van de toekomst het hoofd te bieden, moeten we een lerende samenleving creëren.

Net als andere frontlinieprofessionals zoals leerkrachten, orthopedagogen, eerstelijnsgezondheidswerkers en kinderbegeleiders, ervaren ook sociaal werkers steeds meer uitdagingen in hun werk. Tegelijkertijd ontbreekt het hen steeds meer aan kennis om met complexe problematieken aan de slag te gaan.⁴ Het is moeilijker geworden om in te schatten welke kennis relevant is binnen welke context, en om kennis uit verschillende bronnen (wetenschappelijke kennis, ervaringskennis en praktijkkennis) samen te brengen. Ook is het niet altijd duidelijk in welke omstandigheden en met welk doel sociaal werkers kunnen en moeten tussenkomen in het leven van mensen, en welke competenties ze nodig hebben om die inschatting te kunnen maken. Om toekomstige praktijken voor sociaal werk te ondersteunen, zeker in de grootstad, hebben we nieuwe vormen van kennis en tools nodig.

Het verhaal van Lotte illustreert wat complexiteit concreet betekent: zullen de nieuwkomersleerlingen in Lottes klas blijven of halfweg het jaar verdwijnen? Zullen er andere leerlingen bijkomen in de loop van het jaar? Welke onderwijsbagage hebben de kinderen? Hoe goed kunnen ze lezen en rekenen? Hoe is het met hun psychologisch welzijn gesteld? Op welke kennis en wetenschappelijke inzichten beroept Lotte zich het best om elk van de kinderen zo goed mogelijk te begeleiden, en hoe zal ze weten of ze goed bezig is? Welke rol spelen collega's en ouders? Op welke ondersteuning vanuit de school en de buurt mag zij rekenen?

In het licht van deze vraagstukken moet het hoger onderwijs, waaraan Lotte net afstudeerde, zich dringend over haar toekomst bezinnen. Welke maatschappelijke uitdagingen stellen zich, en welke rol heeft het hoger onderwijs daarin te vervullen? Otto Scharmer⁵ ziet in dit verband drie systemische uitdagingen. De eerste uitdaging is ecologisch en gaat over de ongeziene vernieling van het planetaire ecosysteem. De tweede is sociaal van aard, en slaat op de absurde graden van ongelijkheid in de wereld en

de toenemende versplintering in samenlevingen. Een derde uitdaging is spiritueel. De wereldwijde toename van het aantal depressies en burn-outs resulteert in een aanzienlijk verlies aan betekenis- en zingeving op individueel en collectief vlak.

De samenleving en het hoger onderwijs kennen drie grote uitdagingen: op ecologisch, sociaal en spiritueel gebied.

BOUWSTEEN

Om al deze uitdagingen het hoofd te bieden heeft de wereld, aldus Scharmer, nood aan weerbare en cocreatieve burgers en professionals. Wil het onderwijs relevant blijven voor de samenleving en de wereld, dan moet het deze mensen vormen. Naast een plek voor onderwijs en onderzoek, moet het hoger onderwijs dus ook een plaats zijn waar studenten leren om zichzelf en de samenleving voortdurend te transformeren.

Albert Einstein sprak ooit de gevleugelde woorden: 'We kunnen onze problemen niet oplossen met dezelfde denkwijze die we gebruikten toen we ze creëerden.' Als continue verandering hét kenmerk van de toekomst is, wat betekent dit dan voor het hoger onderwijs en voor de opleiding van studenten?

Bouwstenen voor werken aan verandering

Maaïke Mottart en collega's, pioniers rond Community Service Learning in Vlaanderen,⁶ vertrekken van de visie dat het hoger onderwijs het best evolueert naar een instelling die met zichzelf, de bredere maatschappij en de wereld verbonden is. De maatschappelijke tendensen van individualisering, flexibilisering en fragmentatie leiden in hun analyse tot steeds verdergaande specialisering en technologische vakkundigheid. Dit blijft evenwel niet zonder gevolgen: mens en student worden almaar meer fragmentarisch benaderd. Individuen verliezen steeds meer verbinding met zichzelf en ontmoeten anderen niet langer vanuit hun volledige persoon. Tegelijk zorgt de economisering van de samenleving ervoor dat mensen meer en meer naar zingeving en verbinding zoeken. Hoe kunnen we de mens als sociaal wezen laten bloeien? Hoe kunnen we zorg voor en verbinding met de ander en het zelf een plaats geven? En hoe kan de hogeschool of universiteit ook zichzelf, als instelling, zinvoller verbinden met

de haar omringende samenleving? Het korte antwoord? We moeten meer aandacht besteden aan de persoonsvormende en socialiserende opdracht van het hoger onderwijs.

Gert Biesta⁷ onderscheidt drie functies van onderwijs: kwalificatie, socialisering en persoonsvorming. *Kwalificatie* gaat over het verwerven van kennis, competenties, vaardigheden en houdingen. *Socialisering* slaat op het kennismaken met heersende sociale, culturele en politieke kaders. De socialiserende functie leert kinderen en jongeren hoe zich te gedragen, wat de maatschappelijke spelregels en dominante waarden zijn. Tegelijk zet socialiserend onderwijs in op kritisch denken en reflectie. De ontwikkeling van burgerschap staat voorop. *Persoonsvorming* richt zich ten slotte op de ontwikkeling van de persoonlijke identiteit van individuen. Verantwoordelijke zelfbepaling is daarbij het doel. Door de wereld op verschillende manieren waar te nemen, leren mensen niet alleen welke mogelijkheden die wereld in zich draagt, maar ook wat ze zelf belangrijk vinden, wat hen passioneert en waar ze goed in zijn.

Veelvoudig verbinden

'Ik heb heel veel van mijn gedachten aan de kant moeten zetten en zonder verwachtingen moeten starten, omdat ik gewoonweg niet wist wat er op mij af ging komen. Ik wou bijvoorbeeld een videocall doen met de ouders van de leerling die ik begeleidde, maar hebben zij wel een pc? Daar kun je niet van uitgaan. Of nog een voorbeeld: je kunt wel een school voorstellen die op nauwelijks tien minuten fietsen van het huis ligt, maar heeft de leerling wel een fiets? Dat bleek niet het geval. Over dat soort zaken moet je dus twee of drie keer nadenken. Je mag er niet zomaar van uitgaan dat het allemaal zal lukken.'

Community Service Learning, de ervaringsgerichte onderwijsvorm die centraal staat in dit boek, wil expliciet bijdragen tot persoonsvorming en (kritische) socialisering. Gezien de opgesomde maatschappelijke uitdagingen, moeten we daarbij bijzondere aandacht hebben voor het leren omgaan met verandering en complexiteit, als we studenten tot frontliniewerkers in onderwijs, sociaal-agogisch werk en zorg opleiden.

Een kerncompetentie om met complexiteit te kunnen omgaan is *veelvoudig verbinden*.⁸ Sociale professionals moeten zich verbinden met hun

doelgroep, de samenleving, hun beroep en zichzelf. Welke vaardigheden heb je daarvoor nodig?

Ten eerste: het vermogen om complexiteit te ontrafelen en om in complexe situaties de urgenties en reëel haalbare mogelijkheden te identificeren. In dat vermogen zijn we zelf maar weinig geoefend omdat het onderwijs vandaag vooral nog aanleert hoe instrumenteel te denken. De voorbije decennia nam de wetenschappelijke onderbouwing van beroepen zoals sociaal werker en onderwijsprofessional gestaag toe. De beroepen professionaliseerden onmiskenbaar door de uitgebreide uitwerking van theoretische raamwerken, methodieken, protocollen, gedragscodes, competentielijsten en procedures. Door die theoretische kennis én de visies van beroepsgroepen en beleidsmakers op de centrale opdracht van de betrokken sectoren, kwam voor elk van deze beroepen een extensief kennissysteem tot stand dat houvast biedt tijdens de uitoefening ervan.

Leer complexiteit te ontrafelen, leer te zien wat dringend is en haalbaar.

BOUWSTEEN

Wat echter ontbreekt, is aandacht voor de aard van de praktijk en de specificiteit/complexiteit en onvoorspelbaarheid van het leven zelf. Dit is een groot hiaat. Sociaal werker of leraar zijn impliceert van oudsher dat je met onverwachte en onvoorspelbare situaties omgaat. Situaties in de beroepspraktijk zijn meestal al zo moeilijk te doorgronden als een 'moeras'⁹. Vaak is het niet duidelijk wat de doelen zijn en aan welke criteria een antwoord moet voldoen. Welke kennis is bijvoorbeeld de meest relevante om zo'n vraagstuk aan te pakken?

In dergelijke situaties moeten professionals eerst het probleem identificeren en uitzoeken hoe ze de kennis van het systeem in deze specifieke en unieke situatie kunnen toepassen. De professionals moeten dus voortdurend interpreteren en waardegeladen overwegingen maken. Dat vermogen, dat we ook wel 'normatieve professionaliteit'¹⁰ noemen, is het tegenovergestelde van instrumentele professionaliteit, die voornamelijk op de vertrouwde met het heersende kennissysteem doelt.

Hoe leer je nu studenten en professionals deze normatieve professionaliteit? Hoe leer je hen hoe en wanneer (niet) tussenbeide te komen, te

reflecteren over de eigen rol en antwoorden te zoeken, in dialoog met collega's?

De belangrijkste randvoorwaarde om normatieve professionaliteit te ontwikkelen is het omarmen van complexiteit. 'Complexiteit valt niet weg te regelen', is het uitgangspunt van Cok Bakker en Nicolina Montesano Montessori.¹¹ Deze Nederlandse onderwijsonderzoekers expliciteren op boeiende wijze hoe professionals vandaag meestal reageren wanneer ze met complexiteit geconfronteerd worden. Ofwel proberen ze dan de heersende systemische ideeën over wat degelijk onderwijs of goed degelijk sociaal-agogisch werk is nog steviger te implementeren. Ofwel breiden ze het bestaande systeem aan voorschriften en richtlijnen verder uit in de hoop de volgende keer meer grip te hebben op wat zich onverwachts aandient. Deze aanpak leidt echter tot complexiteitspijn: het proberen 'controleren' van complexiteit door haar bestaan te ontkennen, werkt uitputtend. Professionals blijven namelijk constant zichzelf verbeteren in de hoop nog betere uitvoerders te worden of het systeem nog meer te optimaliseren.

De weg vooruit is echter het leren erkennen en omarmen van complexiteit, eenvoudigweg omdat het systeem blijvend tekort zal schieten. De uitdaging (en opdracht) is om de controle los te laten en te oefenen in attitudeverandering. Houd ik het uit in een situatie met open einden, waarin niet meteen duidelijk is wat er moet gebeuren, zodat die als vacuüm aanvoelt, zoals Cok Bakker het omschrijft? Omgang met complexiteit vraagt doorzettingsvermogen, maar ook liefde: het vertrouwen dat je als professional in staat bent om kwaliteitsvolle keuzes te maken en passende antwoorden te boetsen.

BOUWSTEEN

Laat de controle over verandering los en leer vertrouwen op je eigen kunde.

Leren omgaan met verandering, zich met zichzelf en de wereld verbinden, en complexiteit leren omarmen: Community Service Learning is een van de mogelijke manieren om studenten daarin te ondersteunen. In het volgende hoofdstuk lichten we de basisprincipes van deze pedagogiek toe, om dan in het verhaal van Buddy@School te duiken, als een exemplarisch praktijkvoorbeeld.

2. HOLISTISCH, TRANSFORMATIONEEL LEREN EN DE PEDAGOGIEK VAN COMMUNITY SERVICE LEARNING

'Het werd me al snel duidelijk dat ik een enorme luxe gewoon ben. In mijn persoonlijk leven ben ik omringd door de middenklasse. Iedereen leeft, net zoals ikzelf, in comfortabele rijkdom en zonder grote kopzorgen. Zonder dat we daar ooit bij stilstaan. Het eerste contact met het gezin van mijn nieuwkomerskind was dan ook een grote shock. Voor het eerst kwam ik echt met armoede in contact.'

Wat is Community Service Learning?

Community Service Learning is een ervaringsgerichte onderwijsvorm waarin academisch en ervaringsgericht leren gekoppeld wordt aan het opnemen van een engagement in de samenleving. Studenten engageren zich rond een maatschappelijke problematiek en leren zowel in hun ervaringen als door kritische reflectie over die ervaringen. In die reflectie verbinden zij ervaringen met conceptuele kaders. De doelstelling is dat studenten zich zo persoonlijk, intellectueel en moreel ontwikkelen en zich sterk(er) verbinden met zichzelf, hun toekomstig beroep en de wereld. Ze

krijgen meer voeling met zichzelf, een beter beeld van hun eigen kunnen en willen en de wereld waarin ze leven.

Community Service Learning is niet hetzelfde als andere ervaringsgerichte onderwijsvormen, zoals een stage of vrijwilligerswerk. Tijdens *stages* staat het toepassen van professionele competenties in de praktijk centraal. Het gaat dan hoofdzakelijk om het leerproces van de student en het aantonen van diens competenties in de praktijk. Bij *vrijwilligerswerk* staat maatschappelijke dienstverlening centraal en ontbreekt grotendeels de link met het curriculum.

Community Service Learning bevindt zich tussen de beide onderwijsvormen in. Zowel het leerproces van studenten als het leveren van een zinvolle bijdrage aan een reële nood in de samenleving staan centraal.

Bij Community Service Learning-projecten zijn meerdere actoren betrokken. Niet alleen docenten en studenten, maar ook partners in de samenleving, in belangrijke mate. Tegelijk speelt de hogere onderwijsinstelling een belangrijke faciliterende rol. Door zich te engageren voor een maatschappelijk betrokken onderwijsvorm zoals Community Service Learning kiest de onderwijsinstelling expliciet om zich met de samenleving te verbinden.

De pedagogiek van Community Service Learning is in Europa relatief nieuw, maar bestaat al meer dan 40 jaar in de Verenigde Staten en Latijns-Amerika. Sindsdien verspreidde de pedagogiek zich gestaag wereldwijd verder. Intussen heeft er zich rond deze onderwijsvorm en de eraan verbonden praktijken een aanzienlijke onderzoeksgemeenschap ontwikkeld, die onder andere nagaat of het beoogde leren op cognitief, persoonlijk en maatschappelijk vlak wordt gerealiseerd. Bestaande studies tonen alvast aan dat Community Service Learning inderdaad sterk bijdraagt aan persoonlijke ontwikkeling, empathie en burgerschapszin. De Association of American Universities and Colleges noemt Community Service Learning zelfs een van de tien meest impactrijke onderwijsvormen voor studenten.¹²

In Vlaanderen speelt het Vlaams Netwerk Service Learning een voortrekkersrol in het zichtbaar en kenbaar maken van Community Service Learning. De zeven Vlaamse katholieke hogescholen gaan nog een stap verder. Zij werken gezamenlijk aan de institutionalisering van Service Learning binnen hun instellingen.

Welke uitkomsten zijn mogelijk?

Hoewel de concrete leeruitkomsten van Community Service Learning van project tot project verschillen, tonen studies overtuigend aan dat, algemeen genomen, de pedagogiek bijdraagt aan de cognitieve ontwikkeling van studenten, net als aan hun persoonlijke en burgerschapsontwikkeling.

Studenten leren dieper. Ze begrijpen de leerinhouden grondiger en worden zich kritisch bewust van sociale ongelijkheid en machtsrelaties in een samenleving. Daarnaast ontwikkelen ze zich op persoonlijk vlak. Ze krijgen inzicht in wie ze zijn en hoe ze zich met anderen verbinden. Door te leren in de echte wereld en de complexe realiteit, en door van dichtbij betrokken te raken bij de levens van medeburgers, voelen studenten de morele urgentie om te begrijpen en te handelen. Ze leren omgaan met diversiteit en complexiteit en transformeren zelf doorheen processen van kritische reflectie over de eigen aannames en referentiekaders. Het wordt duidelijk hoe ze kleine veranderingen in de samenleving kunnen bewerkstelligen en hoe zij zelf het verschil daarin maken.

Kenmerken van Community Service Learning

Maatschappelijk engagement

'Ik ben heel blij dat ik voor Buddy@School gekozen heb. Ik zou het ook meteen opnieuw doen. Het geeft zo'n goed gevoel, omdat ik denk dat ik echt wel een verschil, een verandering heb gebracht in iemands leven. Omdat ik iets goeds heb gedaan, iets wat echt belangrijk is. Dat alleen al is echt super en geeft me een heel voldaan gevoel.'

Het eerste kenmerk van Community Service Learning is engagement. Studenten engageren zich voor een maatschappelijk project waar individuen, groepen of gemeenschappen beter van worden. Het leerproces wordt daarmee in de samenleving verankerd en is niet waardenvrij. Het wil expliciet bijdragen aan sociale rechtvaardigheid en democratische idealen promoten. Studenten worden zich bewust van hun sociale verantwoordelijkheid en oefenen zich in kritisch en verantwoordelijk burgerschap.

In Buddy@School, het Community Service Learning-project centraal in dit boek, nemen studenten een engagement op ten aanzien van nieuwkomersleerlingen in het lager onderwijs. Studenten die aan Buddy@School deelnemen, kiezen er expliciet voor om zich rond de thematiek van gelijke onderwijskansen voor deze doelgroep in te zetten.

Buddy@School is slechts één Community Service Learning-project. Aan de Vlaamse universiteiten en hogescholen worden minstens 85 Service Learning-vakken aangeboden, waarbij jaarlijks ruim 2500 studenten en 500 partnerorganisaties betrokken zijn. Aan de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) engageren studenten geneeskunde zich in organisaties die zich inzetten voor kwetsbare groepen. Binnen de opleiding archeologie van de Leuvense universiteit ontwikkelen studenten workshops rond maatschappelijke thema's voor kansarme kinderen. Aan de Karel de Grote Hogeschool dragen studenten, binnen de opleiding vroedkunde, een zorgaanbod voor zwangere en pas bevallen vrouwen. Ook de hogeschool Odisee ontwikkelde een Community Service Module in internationaal perspectief, rond de omgang met stedelijke problematieken.

Een lerend netwerk van actoren

'Je voelde aan de vragen die de student stelde dat die daar echt keihard mee bezig was. Ik had verteld dat de school in de Quellinstraat goed zou zijn voor de leerlinge. Maar de student die haar begeleidde, heeft dat allemaal echt uitgezocht en aan de ouders doorverteld. Hij heeft dat echt in handen genomen, waardoor het een heel mooi traject geworden is.'

Community Service Learning doorbreekt de muren van het klaslokaal en nestelt zich in de meer complexe en ambigue realiteit van de samenleving, om zich uitdrukkelijk met anderen en de samenleving te verbinden. 'Het leren' krijgt dus vorm in een door een netwerk van actoren gedragen project. Verderop in dit boek gaan we dieper in op de aard van die verbindingen (of assemblages). Eerst staan we stil bij de twee principes van waaruit verbindingen worden aangegaan: *wederkerigheid* en *horizontale solidariteit*.

Community Service Learning wil het traditionele solidariteitsmodel van gever naar ontvanger doorbreken. De pedagogiek ontwikkelt zich weliswaar rondom een reële nood in de samenleving, maar dat betekent niet dat studenten (en in hun verlengde de onderwijsinstelling) de experts bij